Pretsch Fr. 1.60 11. annada, numer 210

GA 7007 Cuira Mardi, ils 30 d'october 2007

Fögl Ladin
GASETTA ROMONTSCHA
CASA PATERNA/LA PÙNT
LA VOUSCH DA SURMEIR

DIE SÜDOSTSCHWEIZ

LA QUOTIDIANA

Redacziun: Via centrala 4, 7130 Ilanz/Glion, tel. 081 920 07 10, fax 081 920 07 15

Ina cumedia cun tensiun da crimi

L'Uniun da teater Sagogn preschenta «L'inspectura da polizia en casa». Sonda proxima è premiera.

5

Nov disc cumpact cun chanzuns da la Nigeria

La fundaziun «Tür auf – mo vinavon» ha producì in disc cumpact cun in bun tozzel chanzuns tradiziunalas.

5

Betg crudos or digl rom

■ (anr/gns) Ainten la tgesa d'impedias dall'Argo a Surava èn da tgesa 44 impedias. La davosa fegn d'emda on els giuia teater ed igl public è sto incanto. La reschissoura *Ines Denoth* ò descretg diversas scenas digl mintgade digls impedias. Ella ò lia mussar tgi igls impedias èn carstgangs scu mintgign. En onn ò ella duvro per mussar igl toc, luvro intensiv e duvro blera pazienztga. I seia pero sto fitg ampernevel da luvrar cun igls impedias e ludo ò la reschissoura er la buna collaboraziun cun las persungas dalla regiun tgi èn stadas prontas da sustignier igl project da teater.

➢ PAGINA 15

Segirar il provediment medicinal

■ (anr/ld) Per segirar il provediment medicinal da basa sto la Svizra metter a disposiziun dapli plazzas da studi. Da preschent èn var 40% dals medis assistents esters. La Svizra stoppia augmentar las pussaivladads da studi e da pratica per ils medis e las medias. En vista al lung temp da furmaziun saja ina refurma da la scolaziun e da las structuras medicalas urgenta, han experts dal sectur medicinal fatg attent ier a Berna. En l'avegnir stoppian ils chantuns senza facultad medicinala s'engaschar pli ferm per la furmaziun da las medias e dals medis.

➢ PAGINA 2

Aritmetica u politica?

Ponderaziuns da trais politologs davart la cumposiziun dil cussegl federal

■ (mc) Tenor las reglas da la proporziunalitad aritmetica fiss la cumposiziun dal cussegl federal suenter las elecziuns: Dus mandats per pps e ps e mintgamai in sez per la pld e per ils verds. Suenter las elecziuns dal parlament federal sa prepara la politica gia sin il segund act: Las elecziuns dal cussegl federal. La polarisaziun tranter las duas forzas politicas principalas (pps e ps) crescha ad in crescher, finamiras communablas tranter las partidas guvernamentalas èn raras e vairs contracts da coaliziun mancan. Uschia argumenteschan las partidas savens mo pli cun criteris da proporziunalitad.

Sco quai ch'ils trais politologs *Daniel Bochsler, Pascal Sciarini* ed *Ivar Trippolini* preschentan en LQ dad oz datti pliras pussaivladads d'eruir la proporziunalitad ideala tenor criteris aritmetics. Els vegnan dentant a la conclusiun che la cumposiziun dal cussegl federal na obedeschia betg adina a la logica da l'aritmetica. Betg quel cun la meglra giustificaziun aritmetica, mabain quel che sa furmar la coaliziun la pli ferma vegn a far la cursa. En quest gieu gioghia la pcd ina rolla impurtanta, damai ch'ella po far coaliziuns maioritaras cun la sanestra u cun la dretga ed ha uschia ina buna pusiziun strategica. Sper criteris politics giogan dentant era la lingua, l'origin, la schlattaina e pli baud era la confessiun ina rolla.

La cumposiziun futura dal cussegl federal dat bler da discutar las proximas emnas. KEYSTONE

➢ PAGINA 2

Camp da musica 25+ a Vignogn

■ (cd) La davosa fin d'jamna ein 38 musicantas e musicants s'entupai a Vignogn per far musica communabel. Envidau ed organisau quella fin d'jamna intensiva ha il District da musica Surselva. Il camp 25+ duess serrar la ruosna en la purschida dil District da musica Surselva. Tochen ussa porscha quel per giuvens e giuvnas tochen 25 onns in camp da musica. Per quels sur 25 onns havevan els aunc nuot. Quei camp ha attratg musicantas e musicants da dudisch musicas ed ina vegliadetgna da 25 onns tochen 62 onns. Era duess in tal camp vegnir repetius en dus onns. La dumengia ha igl ensemble dau in concert per tut ils interessai.

➢ PAGINA 3

Daplü co be litteratura

■ (anr/map) Illa Grotta da cultura a Sent ha prelet d'incuort Oscar Peer our dad üna da sias ouvras chi'd es cumparüda avant 15 ons in l'ediziun da la Chasa Paterna. I's tratta dal raquint «Teodor» chi tematisescha la malatia dal cancar e la problematica da sia confruntaziun. La prelecziun dal scriptur ha fat impreschiun da maniera cha minchün dals audituors s'ha senti pertoc dal destin dal protagonist. *Oscar Peer* descriva las differentas fasas da la malatia e Teodor dvainta ün spejel da la società da nos temp cun tuot sias cuntradicziuns. I vala la paina da leger amo üna jada quist raquint causa sia tematica adüna actuala e natüralmaing eir pervi da la lingua cha'l scriptur dominescha sco be pacs.

➢ PAGINA 11

Servetsch d'abunents e da distribuziun: tel. 0844 226 226

9 771424 749004 20044

Nov'incumbensa per in onn

Clau Scherrer daventa dirigent dil Chor da giuventetgna svizzer 2008

DA MARTIN CABALZAR

■ Il musicist Clau Scherrer (GR) vegn a direger 2008 ensemen cun Laurent Gendre (FR) il Chor svizzer da giuventetgna. Per 2008 ei quei chor d'elita aunc alla tscherca da buns cantadurs e bunas cantaduras ord igl intschess romontsch e grischun. Il Chor da giuventetgna svizzer ei vegnius fundaus avon 12 onns dil directur da musica vallesan *Hansruedi Kämpfen* e dil dirigent friburghes *Pascal Mayer.* Sco chor naziunal da giuventetgna stat el sut il patrunadi dalla Uniun svizra da chors e dalla Federaziun Europa Cantat. Il chor che fa musica sin ault nivel vegn recrutaus mintg'onn da niev e vegn dirigius mintg'onn da dus auters musicists da professiun. Il chor dumbra per ordinari denter 50 e 60 commembers. Cantaduras e cantadurs seradunan pil pli duas fins da jamna il fevrer/mars e la jamna suenter Pastgas per preparar las ovras tscharnidas per ils concerts. Quels han liug el decuors digl onn en differents loghens dalla Svizra e tenor pusseivladad era egl exteriur. Il chor cooperescha era a concerts ensemen cun auters chors.

Per 2008 ei Clau Scherrer vegnius clamaus sco dirigent dil famus Chor da giuventetgna svizzer. FOTO T. DEFILLA

Tgi sa cantar el CGS?

Las cantaduras ed ils cantadurs dil Chor da giuventetgna svizzer han denter 16 e 25 onns e derivan da tut las quater regiuns linguisticas e da tut ils cantuns dalla Svizra. Els vegnan recepi el chor suenter haver absolviu in test d'admissiun. Tenor *René Troxler* lubescha la selecziun da formar in chor sin ault nivel sco quei ch'ins spetga d'in chor naziunal da giuventetgna. Il chor vegn regiuvinaus mintg'onn per rodund ina tiarza. Recepi vegnan cunzuns giuvenils giuvens versai da cantar en chors ni ensembles vocals ni che studegian musica e san aschia studegiar las partituras gia avon ils exercezis communabels. Cun *Clau Scherrer* e *Laurent Gendre* hagi ins cattau dus dirigents giuvens che capeschien da motivar la giuventetgna. Clau Scherrer diregia actualmein il Cantus Firmus ed il Chor viril Lumnezia ed ei staus engaschaus els festivals Origen e Menhir.

Pro Natura e WWF recuran a Losanna

■ (mc) Las organisaziuns da l'ambient Pro Natura e WWF fan recurs al Tribunal federal cunter la concessiun per las ovras idraulicas en il Puschlav-sura. Ils recurrents na mettan da princip betg en dumonda la cuntinuaziun dal manaschi actual ed il project per in engrondiment da la Rätia Energia SA. Els pretendan dentant ina soluziun per evitar las grondas differenzas d'aua restanta che hajan consequenzas desastrusas per ils flums. Durant il temp ch'i vegnia producì pauc energia flessegian radund 500 liters per secunda tras il Poschiavino. Cu las turbinas sajan dentant en funcziun cumplaina creschia la deflusiun a fin 20 000 liters per secunda. Quest diluvi haja per consequenza che pèschs ed autras creatiras da l'aua mondian a frusta cu la producziun d'energia vegn reducida e las rivas vegnian sitgas. La consequenza fiss ch'il spazi da viver dals pèschs fiss destruì per ulteriurs 80 onns sin ina lunghezza da set kilometers.

Per las uniuns da l'ambient dessi in'autra soluziun. L'aua turbinada a la centrala da Robba pudess vegnir chanalisada directamain en il Lago di Poschiavo ed uschia vegnir utilisada ina ulteriura giada per gudagnar forza electrica ed uschia er augmentar la rentabilitad da l'ovra.

Aritmetica u politica?

Cumposiziun dal cussegl federal

DA DANIEL BOCHSLER, PASCAL SCIARINI ED IVAR TRIPPOLINI*

■ Tenor las reglas da la proporziunalitad aritmetica fiss la cumposiziun dal cussegl federal suenter las elecziuns dals 21 october: dus mandats per la pps e la ps, e mintgamai in sez per la pld, la pcd ed ils verds. Suenter las elecziuns parlamentaras dals 21 d'october as prepara il teater da la politica svizra gia sin il segund act: L'elecziun dal cussegl federal. La polarisaziun tranter las duas principalas forzas politicas (pps e ps) crescha ad in crescher, finamiras communablas da las partidas guvernamentalas èn raras e veritabels contracts da coaliziun mancan. Uschia argumenteschan las partidas savens be pli cun criteris da proporziunalitad per far valair lur plazza en il cussegl federal.

La propoziunalitad ideala

Però – ord ina perspectiva strictamain aritmetica – n'è quai betg uschè simpel da calcular la repartiziun proporziunala dals mandats en il cussegl federal. I na basta betg dad applitgar la regla da trais: Sche nus laschain davent las pitschnas partidas politicas cun damain che 3% da vuschs sin nivel naziunal, lura avess la pps tenor in tala regla 2,3 mandats (cun 29% da las vuschs per il cussegl naziunal), la ps avess 1,5 sez e tant la pld sco la pcd avessan 1,2 mandats. Ils verds suandassan cun 0,8 sezs. Ma cunquai che n'existan betg mezs mandats per ils cussegliers federals ston ins arrundar las cifras – ensi u engiu. Calcular ed arrundar quistas cifras è in quint classic tar elecziuns tenor il sistem proporziunal.

Applitgada en il chantun da Turitg e prevesida era per auters chantuns, garantescha la metoda da calculaziun inventada dal professer da matematica André Saint-Laguë la meglra proporziunalitad. Quai vul dir che quest model riva da minimisar las divergenzas che resultan dal arrundar. Sche nus prendin questa metoda, lura pon la pps e la ps quintar cun dus mandats en il cussegl federal, la pld, la pcd ed ils verds obtegnessan mintgin in sez. Quest resultat è fitg stabel e vala per tut ils scenaris pussaivels: Sch'ins calculescha cun la forza partisana en vuschs u en sezs en il cussegl naziunal; sch'ins resguarda mo il cussegl naziunal u sch'ins includa er il cussegl dals chantuns; ed era sch'ins quinta ils quatter deputads dals «Les Liberaux» tier la pld.

Sch'ins vul argumentar – adina en terms aritmetics – per in'autra cumposiziun dal cussegl federal, stuess ins prender ina autra metoda che è main proporziunala. Per exempel la uschenumnada metoda da Hagenbach-Bischoff che è utilisada da la gronda part dals chantuns ed er applitgada tar las elecziuns dal cussegl naziunal. Cun questa metoda che favorisescha las grondas partidas politicas pudess la pps pretender in terz sez, la ps avess dus, la pld e la pcd mintgina in mandat. Ils resultats dal model da Hagenbach-Bischoff èn dentant bler pli instabels: La pps retschaiva trais sezs be sch'ins limitescha la calculaziun sin ils 200 commembers dal cussegl naziunal. Sch'ins quinta er ils 46 mandats en il cussegl dals chantuns, lura han la pps e la ps dus mandats, la pls e la pcd segiramain in sez. Il settavel ed ultim sez vegniss attribuì ubain a la pld ubain a la pcd – tut dependa da lur resultats en ils segunds scrutins dal cussegl dals chantuns. En mintga cas, sch'ins argumentescha principalmain cun la propoziunalitad per la cumposiziun dal cussegl federal, lura stuvessan ins privilegiar il model da Sainte-Laguë e consequentamain dar in mandat als verds.

Las coaliziuns strategicas quintan

En il mund da la politica reala na obedescha la cumposiziun proporziunala dal cussegl federal però betg a la logica da l'aritmetica pura e dira. Ils verds refusan da politisar en in cussegl federal sper *Christoph Blocher* e proponan ina regenza da coaliziun center-sanestra senza la pps. A la fin finala na decida ni Saint-Laguë ni Hagenbach-Bischoff, ma plitost Machiavelli tgi che vegn ad esser il victur da las elecziuns dal cussegl federal: Na quel cun la meglra giustificaziun aritmetica, ma quel che sa far passar politicamain la coaliziun la pli ferma va a decider la cursa. E qua po la pcd giugar ina rolla impurtanta. Era sch'ella è numericamain la pli pitschna partida en il cussegl federal ha ella las meglras cartas en maun: Durant la proxima legislatura po la pcd esser decisiva per las coaliziuns gudagnantas en il cussegl naziunal e – probablamain – er en il cussegl dals chantuns. La pcd po decider sch'ella vul far coaliziuns maioritaras cun las partidas da la sanestra u da la dretga e cunquai ha la pcd impurtants avantatgs strategics. La pcd savess uschia – era sche aritmeticamain strusch giustifitgà – reconquistar ses segund mandat en il cussegl federal.

	Saint-Laguë		Hagenbach-Bischoff	
	Forza electorala u cussegl naziunal	Cussegl naziunal + cussegl dals stans	Forza electorala u cussegl naziunal	Cussegl naziunal + cussegl dals stans
pps	2	2	3	2
ps	2	2	2	2
pld	1	1	1	1 u 2
pcd	1	1	1	1 u 2
verds	1	1	0	0

Repartiziun dals mandats dal cussegl federal tenor la differentas metodas per calcular la proporziunalitad.

Represchantanza regiunala e linguistica

Sper la cumposiziun politica dal cussegl federal èn anc auters criteris da resguardar. Uschia gioga la lingua materna, l'origin chantunal u er la schlattaina dals candidats ina rolla tar l'elecziun en il cussegl federal. La confessiun dals commembers da la regenza era in argument supplementar che ha pers sia impurtanza ozendi. Però il pli vegl princip da selecziun ed en il medem mument er l'unic criteri che figurescha en la constituziun è l'origin linguistic e regiunal (numnadamain l'artitgel 175 al. 4 che ha remplazzà la «clausla chantunala» en la veglia constituziun). Gia tar ils emprims pass dal stadi federal l'onn 1848 han ins resguardà l'idea da la proporziunalitad linguistica tar las elecziuns dal cussegl federal: Tschintg umens da la Svizra tudestga, in Romand ed in Tessinais han furmà l'emprima regenza svizra. Sch'ins calculescha ozendi aritmeticamain la repartiziun proporziunala dals mandats cun l'agid da la metoda Sainte-Laguë, e sa basand sin l'ultima dumbraziun dal pievel, lura pudessan ils Germanofons quintar cun tschintg ed ils Francofons cun dus mandats en il cussegl federal. Quels da lingua taliana u rumantscha na pudessan betg revendicar in sez permanent. Tenor lur part da la populaziun pudessan ils Italofons far valair lur dretg sin in mandat mintga 2–3 legislaturas ed ils Rumantschs be circa mintga tschientaner. Però, l'alinea 4 da l'artitgel 175 na dumonda betg mo da far attenziun che «las regiuns linguisticas» vegnan represchentadas commensuradamain – era las differentas «regiuns dal pajas» èn menziunadas e ston esser resguardadas, quai che era gia garantì cun la veglia «clausla chantunala». Dapi 1848 enfin oz san ins uschia quintar set Tessinais e trais Grischuns (Simeon Bavier 1879–1883, Felix-Louis Calonder 1913–1920, Leon Schlumpf 1980–1987) tranter ils 109 cussegliers federals. Suenter l'introducziun dal nov artitgel constituziunal e la demissiun dal cusseglier federal Flavio Cotti en il medem onn 1999 na han dentant ni Tessinais ni Grischuns betg pli chattà la via en il pli aut gremi politic en Svizra.

*** Daniel Bochsler è collavuratur scientific e Pascal Sciarini professer a la facultad da scienzas politicas da l'Universitad da Genevra. Ivar Trippolini è politolog autonom.**

La Svizra dovra dapli medis

■ (anr/ld) Il Cussegl svizzer da la scienza e da la tecnologia ha preschentà ier Berna ses rapport davart la demografia tar il medis e la refurma da la furmaziun medicinala. Il cussegl recumonda in augment da las capacitads da studi en il sectur medicinal ed ina refurma da la furmaziun dals medis. Cun questas mesiras duai vegnir rinforzà il provediment medicinal da basa. Ina realisaziun senza perder temp saja neccessaria perquai che la furmaziun dals medis cuzzia var 12 onns.

Per dar damogn a las pretensiuns dovran ils ospitals svizzers ina gronda part medis da l'exteriur KEYSTONE

Dapli plazzas da studi

Il Cussegl svizzer da la scienza e da la tecnologia ha constatà en ses rapport ina discrepanza tranter ils medis e las medias furmadas en Svizra ed ils basegns da noss pajais en il sectur da la sanadad. Ils experts – che cusseglian il cussegl federal en dumondas da la scienza e da la retschertga – proponan d'augmentar las plazzas da studi per 20% sin 1200. L'onn 2007 han vulì far in studi da medischina var 2000 giuvenils. A disposiziun mettan las universitads svizras dentant be 984 plazzas da studi, han ils auturs da la studia constatà. Al basegn da medis en Svizra – che vegn anc a s'augmentar – pon ins dar dumogn be grazia ad in grond dumber da medis e medias che vegnan da l'ester. Quest dumber è s'augmentà ils ultims set onns da 16% sin var actualmain 40%.

Exportar empè d'importar

Ils experts tschentan perquai la dumonda, sche quai saja opportun – per in pajais sco la Svizra che dat tanta paisa ad ina buna furmaziun – da limitar uschè strict l'acces al studi da medischina. Nossa furmaziun medicinala saja excellenta, ha constatà la presidenta dal cussegl, *Susanne Sutter*. En vista a quest fatg duess la Svizra plitost pudair exportar medias e medis, empè da stuair far adiever da l'agid dals pajais esters. La Fantscha ha gia augmentà las plazzas da studi per 15%, l'Austria per 20% e l'Engalterra per 30%. L'augment dals basegns medicinals saja la consequenza d'ina populaziun che vegnia adina pli veglia, da la voluntad da bleras medias e medis da pudair lavurar be a temp parzial, da l'obligaziun da resguardar la lescha da lavur e da la spezialisaziun en ils ospitals, han ils experts confermà.

Refurma da la scolaziun

Necessari saja plinavant ina refurma da la scolaziun e dal perfecziunament, han ils experts cusseglià. Cun 44 divers titels da spezialists da medischina na saja la Svizra betg cumpatibla cun l'ester. En l'Uniun europea datti be 14 titels. Ina refurma saja urgenta en vista al lung temp da furmaziun cun sis onns da studi e 5 fin 6 onns experientscha en la pratica. L'effect da las mesiras vegnia pir ils onns 2020 vesaivel, han ils experts fatg attent. En l'avegnir saja plinavant neccessaria ina meglra maschaida tranter ils medis en ils ospitals ed ils medis da chasa.

LA QUOTIDIANA

Editur: Hanspeter Lebrument

Directur: Andrea Masüger

Schefredacziun:
Martin Cabalzar, schefredactur (mc)
Gieri Antoni Caviezel, substitut/producent (gac)
Redacziun:
Andreas Cadonau (ac),
Erwin Caduff (ec), Giusep Venzin (gv).
Collavuraturas redacziunalas:
Susi Bearth (sb), Gabi Degonda (gd), anr.
Adressas:
redacziun centrala:
La Quotidiana, Via centrala 4, 7130 Glion,
tel. 081 920 07 10, fax 081 920 07 15.
E-mail: redaktion-lq@suedostschweiz.ch
Sutselva/Renania: La Pùnt, 7433 Donat,
tel. 081 630 70 53, fax 081 630 70 51.

Editura Südostschweiz Presse AG,
Via dalla caserna 1, 7007 Cuira;
tel. 081 255 50 50, fax 081 255 51 00
Manader da l'editura: Beat Ravaioli
Servetsch d'abunents e da distribuziun:
tel. 0844 226 226, E-Mail abo@suedostschweiz.ch

Inserats
Südostschweiz Publicitas AG,
Via centrala 4, 7130 Glion
tel. 081 920 07 17, fax 081 920 07 18,
E-mail: ilanz@so-publicitas.ch

La Quotidiana cumpara tschintg giadas ad emna
Ediziun: «Die Südostschweiz»: 139 568 exemplars.

Communicaziun da participaziuns considerablas sin fundament da art. 322 CP:
Südostschweiz Radio/TV AG, Südostschweiz Pressevertrieb AG, Südostschweiz Grischacom AG.

Dretgs d'editur
Igl è scumandà a terzas persunas betg autorisadas da reutilisar en ina moda u maniera ils inserats stampads en quest titel u parts da quels, surtut cun endatar els en in servetsch d'online. Mintga cuntravenziun vegn persecutada giudizialmain da la societad da propaganda, suenter avair consultà la editura.

Südostschweiz Presse AG